

A 7. osztály évszakok témakörével kapcsolatos oktatási és nevelési lehetőségek az oroszórán és az órán kívüli munkában

Az 1982–83-as tanévben elkezdődött a 4. osztályban az orosz nyelv tanítása, de a felsőbb osztályokban még néhány évig a régi anyagot fogjuk feldolgozni. Ez a témakör, amellyel kapcsolatban eddigi gyakorlatomat és tapasztalataimat írom le, a beszélt nyelvben való gyakorisága miatt bekerült az új tanítandó anyagba is, ezért a későbbiekben is felhasználhatók a tanítás során.

Túljutva a 6. osztály nehézségeket okozó nyelvtani és a legkevesebb érdeklődést kiváltó lexikai anyagán differenciálódik a tanulók tudása. 7. osztályra kialakul azoknak a köre, akik szívesen és az átlagosnál jobban tanulják az orosz nyelvet mind az órán, mind szakkör, illetve tanfolyam keretein belül.

Az évszakok című lecke sok lehetőséget kínál a tanulói érdeklődés kihasználására, az intenzívebb munkára. Ugyanakkor lehetőség nyílik a passzívabbak könnyebb bevonására is, hiszen a témával kapcsolatban mindenkinek van egyéni élménye, így mondanivalója is.

A tanulók részben a nemzetközi szavak, részben a szláv jövevényszavak miatt könnyen tanulhatónak találják a lecke szókincset.

Kosaras István írja: „Metodikai gyakorlatunkban nem eléggé használjuk ki a közös vagy hasonló szókincselemekben rejlő lehetőségeket.” E véleményhez kapcsolódva választottam ki az anyaghoz a bővebb szókincset. Véleménye szerint: „A szóképzés lehetőségeinek felhasználása lexikatanításunk nem erős oldala.” „Ezen a területen tehát még kihasználatlan metodikai lehetőségek vannak a szókincs bővítésére.” E megállapítás késztetett a szókincs tanításakor arra, hogy alkalmazzam a szemantizálást szószármaztatással, továbbá a szócsaládok gyűjtését is.

A nemzetközi vándorszavakkal ebben az olvasmányban először a hónapok nevének tanításakor találkozunk. Megtanításuk nem okoz nehézséget, csak a helyesírásukra kell nagyobb figyelmet fordítani.

A témához fűződő beszélgetések szókincse elsősorban az év folyamán korábban tanult anyagból kerül ki. Az 5–6. osztály lexikája kevésbé használható fel, a 6. osztály 10. olvasmányának kivételével. (Ez a télhez kapcsolódó anyag ennek az évfolyamnak szinte egyetlen kedvelt témája, így jól ismerik a tanulók.)

Analógia segítségével gyorsan és sikerrel megtaníthatók a 9., az Évszakok című lecke új kifejezései. A korábban is kedvvel tanult ismeretekhez kapcsolt anyag jobban megmarad a tanulók emlékezetében, ez sikerélményhez juttatja őket, így fenntartja, illetve serkenti a nyelvtanulás iránti kedvet.

A tanítás során kiemelten szem előtt tartom az alábbiakban idézett követelményt: „A nyelvi ismeretek elsajátításával fejlesztenünk kell a tanulók értelmi képességeit: logikus gondolkodásukat, absztraháló képességüket. Az orosz nyelvi jelenségeknek az anyanyelvvel való egybevetése útján gazdagítsuk a tanulók nyelvi kultúráját, segítsük elő anyanyelvük tudatosabb használatát!”

A tankönyvben szereplő és a hozzá kapcsolódó diafilm által ajánlott szerepjátékot nem tartom természetesnek, helyette az értelmi képességeket fejlesztő módszert alkalmazom. A téma sokoldalúan megközelíthető.

Az évet időegységeként „építjük fel”, az egy logikai sorba tartozó szavak felsorolásával, így a felsorolás logikai rendszere vezet el az új szó értelmezéséhez. Az elnevezések zöme a korábbiakból ismert, erőltetés nélkül kapcsolható a két új lexikai egység a régi anyaghoz.

минута — час — день — неделя — месяц — время года — год

A **время года** kifejezés tanításánál azonnal felhívom a figyelmet a szókapcsolat nemére, ezt a kérdőnévmas segítségével, majd a továbbiakban a sorszámnevekkel gyakoroltatom.

Párhuzamosan, a korábbi ismeretekre támaszkodva az analógia segítségével könnyen megtanítható az évszakok neve és a hozzájuk kapcsolódó lexikai és nyelvtani anyag. Ez az eljárás növeli a tanulók aktivitását, hiszen a jelentés megfejtése érdekében problémamegoldásra van szükség. A leginkább célravezető és legkönnyebben használható szemléltető eszköz ekkor a négy kis-méretű falikép. A továbbiakban a tanulók által gyűjtött képeslapokat, újságkivágásokat változatosan lehet alkalmazni a gyakorlás folyamán.

A táblakép a következőképp alakul:

<i>Весна</i>	<i>лето</i>	<i>осень</i>	<i>зима</i>
весной	летом	осенью	зимой
тепло	жарко	тепло — холодно	холодно
тёплый	жаркий	тёплый — холодный	холодный
зелёный	жёлтый	жёлтый — красный	белый

Az évszakok elnevezése közül a tél és a nyár ismert. A főnevek időhatározóként való szereplése szintén előfordult az 5. és a 6. osztályban, így a tanulók le tudják vonni a következtetést az eszközhatározós eset alkalmazásáról. Bár ezt a négy kifejezést csak lexikailag kell ismerniük, nem okoz nehézséget a nyelvtani, ragozásbeli felelevenítés nyomán ennek felismerése és emlékeztetése vérese.

Hasonló módon tanítható a **зимой холодно** kifejezésből kiindulva a többi évszakra vonatkozó határozószó. Célravezető az antonimia használata, a tél-nyár, tavasz-ősz sorrend. A határozószót nyelvtani alapul véve következik a szavak melléknévi alakjának ismertetése, majd gyakorlása a **погода** és más időegységet jelentő különböző nemű főnevek hozzákapsolásával (**жаркий день, тёплая погода, холодное утро**)

A következő lépéshez a melléknév adja a kapcsolási alapot. Az említett módon kerül sor a többi évszakra vonatkoztatható színek összegyűjtésére. A szókapcsolatokban a helyet jelentő főnevek kapcsolhatók jelzős szerkezetekké. (**лес, сад, парк; гора, земля; поле**)

A továbbiakban az időjárás és jellemzői, az idetartozó mezőgazdasági munkák, az ünnepek és a szabad időben végzett foglalatosságok szókínéke következik. Eredményesen alkalmazható továbbra is az ismert kifejezésből kiindulva az antonimia.

(**идёт снег — идёт дождь; светит солнце — идёт дождь, пахнут землю — собирают урожай**)

Mondatbeli szereplésükhöz az időhatározóval való kiegészítés kínálkozik, egyrészt az eszközhatározós esetben álló évszakokat és napszakokat jelentő főnevekkel, másrészt a hónapok és napok elnevezéseivel a „b”-kor jelentésű előjárósóval. (**Летом светит солнце — В марте пахнут землю.**)

Természetesen ügyelni kell arra, hogy ezekben a mondatokban az új anyagrészből csak egy új szó szerepeljen. A szókinsz megszilárdításakor egyaránt alkalmazható a kérdés-felelet és a fordítás. Jó lehetőséget kínálunk az önálló munkára a munkafüzet 74/1, 76/3, 79/6 és a 81/10. gyakorlatai. Az itt ajánlott feladatok között a téltre vonatkozó szöveg szintén elsőként szerepel. Az oroszról magyarra fordítást a hozzákapsolódó kérdésszerkezettel — a fokozatosság elvét figyelembe véve — rövid magyarról oroszra való fordítási feladatok követik.

Az önálló képleírás esetén a már említett szemléltető eszközök mellett nagyszerűen felhasználhatók a gyermeki érdeklődést felkeltő humoros rajzok a szovjet folyóiratokból. (**Весёлые картинки, Мурзилка, Колобок**)

Az oktatási terv feladatul tűzi ki: „A tanulók az orosz nyelv segítségével kapnak a Szovjetunió népeinek életéről, az orosz kultúráról új információkat. Az országismereti anyag legyen érdekes, feleljen meg a tanulók fejlettségi szintjének, növelje az orosz nyelv iránti érdeklődésüket. Az orosz nyelv tanítása nevelje a tanulókat a szocialista hazafiságra és internacionalizmusra, alakítsa bennük a szocialista ember erkölcsi tulajdonságait, a szocialista humanizmust, a társadalmi aktivitást. A szövegek feldolgozása járuljon hozzá a tanulók esztétikai neveléséhez!”

Ezt a célt jól szolgálják a Szovjetunió című folyóirat régebbi számaiban megjelent színes reprodukciók (ezek könnyen hozzáférhetők minden iskolában). Közülük több a négy évszakhhoz párhuzamosan kapcsolható.

Siskin: Erdő, Zúzmará
Levitán: Tó, Holdvilág
Repin: Lev Tolsztoj az éke mögött
Brjulov: Szőlőszedő lányok
Rudnyev: Lenin Gorkiban és
Vaszov: Lenin Susenszkoje falu parasztjai közt.

Ezek a képek egyúttal belső koncentrációként, előkészítésül szolgálnak a **Перед телевизором** című 13. lecke anyagához.

Mivel már a 7. osztályban több tanuló levelezik a Szovjetunióba, sok anyag van a tanulók kezében, ami a téma feldolgozásakor felhasználható: borítékon levő rajz, képeslap és bélyeg is. A levelek anyaga, tartalma is bekerülhet az órai munkába, a személyes kötődés erős motivációt jelent a tanulásban. A kapott anyag gyűjtése, egyénenként, illetve témánkénti kiállítása, amelyet folyamatosan végzünk iskolánkban, tovább serkenti a levelezési kedvet és ezáltal az orosz nyelv iránti érdeklődést. Erre az érdeklődésre a többi tantárgyhoz képest még nagyobb szüksége van az orosz nyelvnek, különösen napjainkban, mikor oly nagy az érdeklődés a nyelvtanulás iránt, és oly sok szó esik a nyelvtanítás eredményességéről különböző fórumokon.

A nemzeti szokások megismertetésére is sor kerül a téma kapcsán: a magyar télapó, a karácsony ünnepe, az egyéb eltérő szokások, az újévi ajándékozás, a húsvéti ünnep hiánya a Szovjetunióban, és az, hogy a szovjet emberek a társadalmi ünnepeken is köszöntik egymást. Ezekről a korábbiakban már szó esett magyarul, de ebben az osztályban aktualizálással, az óra eleji bevezető beszélgetésekben a tanulók tudásának megfelelő szinten oroszul.

Ekkor adódik lehetőség a tévhit eloszlására is, hogy Szibériában mindig nagy hideg van, és annak elmondására, hogy az orosz emberek kedvenc évszaka a tél.

Az eddig tanult népdalok és gyermekdalok az orosz hangulat megteremtése mellett jó lehetőségként kínálkoznak a passzív szókincs aktivizálására. A szavak, a dalokban tanult szókincs „gazdagságának” felismerése lendületet ad a munkához.

Танцевала...-репка, мак помидор, редиска, петрушка
Кузнецик-трава, огуречик, — зелённый
Катюша- разцветали, яблони, груши, туман
Автошка — копать, картошка
Как пойду... — луга-лужок, край, земля
Пусть всегда...-солнце, небо
В лесу...-ёлочка, росла, зимой, летом,
Во поле... — берёза

A kiegészítő anyag szókincsét a korábbiakban már leírt szempontok szerint, a gyermekeket érdeklő témakörökből válogattam. Közöttük zömmel a pozitív transzfer lehetőséget nyújtó szavak szerepelnek. Metodikai alapelvként a lexika, grammatika és fonetika egységét tekintem. A nyelvi műveltség fejlesztését fontos feladatnak tartom.

A tavasz és a nyár témakörhöz szinte elengedhetetlen néhány virág nevének megismertetése, szívesen is tanulják ezt a gyerekek.

A **подснежник** szóban könnyen felismerhető a **под** alatt jelentésű előképző és a **снег** főnév. Bár ilyen jellegű képzést sem tanítunk, az emlékeztetben tartást segíti a szóelemek ismerete. Egyenlővé értelmzéssel és képi szemléltetéssel szemantizálható ez és a **фиалка** szó. A **роза** és a **тюльпан** szavakban egyértelmű a két nyelv hasonlósága. A **василёк** búzavirág jelentésű szó iránt a névmagyarázat kelti fel az érdeklődést. A június 27-e, László napja körül nyíló virág a név orosz megfelelőjéről, a Vaszilijról kapta elnevezését. Esetleg a Toldiban tanult sorhoz is kapcsolható ez: „De felült Lackó a béresek nyakára...”

Az orosztanulás során elsőként megismert dalból a szó a más jelentés mellett a pipacs jelentéssel bővül. A **сирень** orgona jelentésű szó a magyarhoz hasonló hangzás miatt könnyen emlékeztetbe véshető. A virágok sorába tartozik a **букет** csokor jelentésű szó megismertetése is. A **букет цветов** kifejezést mint genitívus partitívust gyakorolhatjuk, természetesen a többi példát is a beszédbe kapcsolva.

Szívesen tanulják a hetedikesek a kedves, hangulatos, valóban a tavaszhoz fűződő **веснушка** szepő jelentésű szót.

E főnevek gyakorlására a melléknév gyűjtéssel egybekapcsolt egyeztetési gyakorlatok a legcélravezetőbbek. Az eddig ismert **белый, красный, голубой, синий, жёлтый, зелёный** mellett a **лиловый, алый** is szerepelhet. Az eddig ismert növényeken kívül mint szláv jövevényszóként ismerős **кукуруза, рожь, салат, капуста, боб, свёкла** bekerülhet a gyakorlatok közé. A **лук** és a **перец (зелёный)** szavak, valamint a **лист** szó homonimaként fordul elő. Ezekre szinte rácsodálkoznak a tanulók.

A gyümölcsök nevei közül a **малина, дыня, черешня** kerül be a tankönyv által ajánlot-

tak közé. E főneveket tárgy esetű alakjukban сеет, копает, собирает különböző számú és személyű, illetve idejű igékkel gyakorolhatjuk. Ekkor a legjobban felhasználhatók a mondatbővítés (tárgy, határozó) és szubsztitúciós feladatok. Он сеет. Он сеет пшеницу. Он весной сеет пшеницу. Он весной сеялкой сеет пшеницу в поле. Мама сеет репку. Мама копает репку Бабушка сеет. Мама сеет петрушку.

E szókincs előkészítését szolgál a következő lecke Вера и Габр накрывают на стол lexikai anyagához, de minden étkezéssel és mezőgazdasággal foglalkozó tananyag, beszélgetés esetén változtatásan alkalmazható a további tanulmányok során.

A szabad időben végzett tevékenységek megnevezéseinek ismertetése is a kiegészítő szókincs körébe tartozik. Ezek többsége a tévés órákból, illetve a Дорые клоуны című könyvből ismerős. A каникулы főnév interferenciális jelenséghez vezet, hiszen eltérő jelentést hordoz az orosz és a magyar nyelvben. A helyes hangsúlyozásra az orosz szó esetében azonnal fel kell hívni a figyelmet, és többször kell hangoztatni. A szó mindkét nyelvben jövevényszó, ajánlatos eredetének ismertetése, ez magyarázatot is ad a kétféle jelentésre.

A játék és sport témaköre is jó lehetőség a már ismert anyag gyakorlására és új szókincs tanítására, ezt szintén kedvvel végzik a tanulók, hiszen saját életükről beszélhetnek, és nem tőlük távol eső témákról, mint azt oly sok esetben ajánlja beszédgyakorlatként a könyv. A korábbiakban leírt módon kapcsolhatók az играть в шахматы, в футбол, в мяч, в снежки kifejezésekhez a nemzetközi szavak közül a в теннис, в хоккей, в пинг-понг. А катается игéhez a на лыжах, на коньках, на санках után a на лодке, на велосипеде kifejezések következhetnek. Ugyanitt az év elején tanult visszaható igék ragozott alakjainak gyakorlására, felszínen tartására is mód nyílik.

E témakörön belül más nyelvtani anyag változtatás gyakorlásának és ismétlésének is tág tere kínálkozik. Az előző lecke anyagában új ismeretként szereplő körül, около mellett, de a régebben tanult előjárósók főnévvel való helyhatározós szerkezetekre is sor kerülhet a különböző mondatokban. A már említett tárgy, birtokos és eszközhatározós esetek gyakorlása mellett mód nyílik a különböző nemű főnevek részeshatározós esetének alkalmazására is. A mozgást jelentő igékkel a по előjárósóval, de a munkafüzet által is ajánlott грустно, весело analógiájára a тепло, жарко, холодно határozósókkal. Ez a russzicizmus az életkor kifejezésekor tanult részes esetű személyes névmás alakjaival ismét előkerülhet a beszédgyakorlatok folyamán. мальчику тепло, мне холодно

Az anyag tanítása során az interferenciális jelenségek kiküszöbölése érdekében többszöri figyelemfelkeltésre van szükség, kiemelem a kifejezése közül azt, hogy a хорошая погода jelenti a szép időt is és az oroszban a погода főnév mellé nem kerül jelzőként a красивый. A csak többes számú szavak is több gyakorlást igényelnek санки, лыжи, коньки, а время года semleges nemű szereplése szintén. A különböző igék és főnevek vonzatait ugyanígy kiemelten kell kezelni.

A lecke feldolgozása során a differenciált munka keretében feldolgozott lexikai és nyelvtani anyag jól szolgálja az általános iskolai nevelés és oktatás tervében megjelölt feladatokat. A későbbi tanulmányok során a folyamatos munkában alapot jelenthet a további feladatok elvégzéséhez és a jobb eredmény eléréséhez, a nyelv tanulásában.

Munkámban az életszerűség, a tanulói aktivitás és a nevelés és oktatás elve vezérel.

A kiegészítő szókincs anyagába választott szavak közül több szerepel a tantervi szójegyzékben. A felsorolt kifejezések 90%-a a Kosaras-Fenyvesiné által összeállított Orosz nyelvi értelmező kiesszótár szójegyzékei közt megtalálható.

Felhasznált irodalom:

1. Az orosz nyelv oktatásának metodikája az általános és középiskolai tanárok számára Tankönyvkiadó, Budapest, 1977 (130, 133)
2. Kosaras István-Fenyvesi Istvánné: Orosz nyelvi értelmező kiesszótár Tankönyvkiadó, Budapest, 1977
3. Papp Ferenc: Könyv az orosz nyelvről Gondolat, Budapest, 1979
4. Köllő Márta: Az orosz nyelv oktatásának néhány kérdése Fordítás, fogalmazás, szövegértés Tankönyvkiadó, Budapest, 1978
5. Az általános iskolai nevelés és oktatás terve Orosz nyelv 4-8. osztály 1978